

Stvaranje nacionalnog identiteta u kontekstu Latinske Amerike

Radić, Simon

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:457755>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**



Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)





SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Simon Radić

**Stvaranje nacionalnog identiteta u kontekstu
Latinske Amerike**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

SIMON RADIĆ

**Stvaranje nacionalnog identiteta u kontekstu
Latinske Amerike**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Marina Perić Kaselj

Sumentor: mag. soc. Marija Zelić

Zagreb, 2023.

Sažetak

Ovaj rad bavi se istraživanjem složenih ideja nacionalizma i nacionalnog identiteta te načina na koji se isti stvaraju i razvijaju u društvima, sa naglaskom na društva u Latinskoj Americi. Kako bi razumjeli kompleksni proces stvaranja emocionalne povezanosti sa kulturnim i povijesnim obilježjima nacije naglasak je stavljen na same teorije nacionalizma. Spomenute teorije pokušavaju objasniti izvore i implikacije nacionalizama te svaka od njih dolazi do svojih zaključaka. Teoretičari primordijalizma smatraju da su etničke veze i povijesno podrijetlo osobe temelj nacionalnog osjećaja koji je urođena karakteristika svakoj osobi te na koji društvene promjene nemaju utjecaja. Etnosimbolizam kao teorija nacionalizma primat stavlja na ulogu zajedničkih kulturnih simbola koji povezuju određenu populaciju što dovodi do kreacije nacija. Teorija modernizacije smatra da je ideja nacije moderna pojava kojoj je bio potreban razvoj društva iz onog tradicionalnog, agrarnog u moderno kako bi njezina koncepcija bila moguća. Analiza stvaranja nacionalnog identiteta na području Latinske Amerike u ovome radu prvenstveno je bazirana na idejama teoretičara modernizacije Benedicta Andersona i Erica Hobsbawma. Navedeni autori prikazuju kako i na koji su način domorodci, kolonijalne političke strukture i razvoj modernoga društva utjecali na stvaranje nacionalnog identiteta u bivšim europskim kolonijama Latinske Amerike.

Ključne riječi: *Nacionalizam, nacionalni identitet, primordijalizam, etnosimbolizam, teorija modernizacije, kreoli, Latinska Amerika*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Teorije nacionalizma.....	2
2.1. Teorija primordijalizma.....	3
2.2. Etnosimbolizam.....	5
2.3. Teorija modernizacije.....	7
2.3.1 Ernest Gellner.....	7
2.3.2. Benedict Anderson	8
2.3.3. Eric Hobsbawm	9
3. Stvaranje nacionalnih pokreta u Latinskoj Americi.....	11
3.1. Burbonske reforme	11
3.2. „Kreolski pioniri“	12
3.3. Nacionalizam mase ili nacionalizam elita	14
3.4. Populizam u Latinskoj Americi.....	15
4. Zaključak.....	16
5. Literatura.....	17

1. Uvod

U današnjem modernom društvu teme globalizma, multikulturalizma ili liberalnog individualizma veoma su aktualne kao i u područjima društvenih znanosti. Naglašavajući međuovisnost ljudi ili društava često se zanemaruju dominantni načini na koje se ljudi definiraju. Nacija kojoj netko pripada kod mnogih je jedan od fundamentalnih atributa koji pripisuju svome identitetu. Ona je više od same putovnice koju netko posjeduje ili političke granice koja određuje gdje jedna nacija počinje, a druga završava. Identifikacija sa određenom nacijom znači međusobno povezivanje pojedinaca koji nemaju izravnog doticaja, ali se zamišljaju u kontekstu iste zajednice te se kroz poklapajuću percepciju oko određenih vrijednosti, tradicija i kulturalnih običaja među njima stvara emocionalna povezanost. Ovaj zajednički identitet može izazivati vrlo duboke kolektivne reakcije, poput tuge kada zemlju pogodi prirodna katastrofa ili generalnog ponosa ako nacionalna nogometna ekipa pobijedi važnu utakmicu. Stoga je nacionalni identitet i dalje jedna od najutjecajnijih sila u životima brojnih pojedinaca, makar oni ne bili toga uvijek svjesni te se proučavanje istog ne smije zapostaviti. On utvrđuje tko smo, gdje se uklapamo u svijetu te djeluje kao fenomen oko kojega se populacije formiraju, razvijaju, ali i zbog čega su spremne boriti se, pa čak i umrijeti. Međutim, na pitanja oko izvora nacionalnog identiteta te sukladno tomu ideologije nacionalizma ne postoje očigledni odgovori. Na navedeno pitanje su pokušali odgovoriti mnogi intelektualci i akademici te je iz njihovih ideja proizašlo još više teorija. Jedne od glavnih teorija koje će se obrađivati u ovome radu su primordijalizam, etnosimbolizam i teorija modernizacije koje svaka na svoj način pokušava objasniti izvore i razloge nastanka fenomena nacionalizma za kojega se može reći da je jedan od faktora koji je snažno utjecao na razvoj povijesti čovječanstva. Kvalitetnije razumijevanje bilo kojeg društvenog fenomena dolazi prvenstveno njegovom analizom u stvarnome kontekstu društva te tako ni pojmovi nacionalnog identiteta i nacionalizma nisu drugačiji. Nakon objašnjavanja teoretske podloge istih drugi dio ovog rada posvetio se upravo njihovoj kontekstualizaciji na području Latinske Amerike, središtu u kojemu su se odvijale mnoge bujne političke promjene od kojih je jedna upravo odvajanje bivših kolonija od Španjolske i Portugalske krune te formacija suverenih nacija.

2. Teorije nacionalizma

Ukoliko želimo razumjeti nastanak i razvoj nacionalnog identiteta određene populacije prvotno moramo razmotriti i proučiti različite sociološke i povijesne teorije koje proučavaju upravo fenomen o kojemu je riječ. Moramo razumjeti teorije nacionalizma. Pod time se u ovome kontekstu podrazumijevaju teorije koje pokušavaju objasniti kako se fenomen nacionalizma proširio i utemeljio u društvu kao jedan od vodećih pokretača društvene i političke realnosti. Prije nego što se preuranjeno donese zaključak oko veoma kompleksnog fenomena poput navedenoga potrebno je naglasiti nekoliko bitnih konstatacija. Prvotno, ne postoji striktna definicija velike količine pojmova koji se bave temom nacionalizma što često dovodi do nesporazuma i kontradikcija. Posljedica nedostatka konkretnih definicija jest ta da do određene razine svaki proučavatelj nacionalnog identiteta i nacionalizma mora redefinirati mnoge termine. Ovo će se uočiti u samome teoretskom pregledu kao i u analizi nacionalizama u Latinskoj Americi. Nadalje, teorije o kojima će biti riječ nisu uvijek međusobno isključive. Iz razloga što je fenomen kojim se bave izrazito kompleksan i višeslojan među samim teorijama dolazi do čestih preklapanja kao i posuđivanja ideja i pojmova. Posljednje, ovdje se opisuju teorije nacionalizma koje su u relativnome smislu najrelevantnije i najutjecajnije, što nikako ne znači da ne postoji još mnogo ostalih teoretičara i teorija nacionalizma. Suprotno tomu, postoji golema količina povijesnih, socioloških i ostalih doprinosa temi nacionalizma koja nije ušla u ovaj rad.

2.1. Teorija primordijalizma

Primordijalizam u najopširnijem smislu označava teorijski okvir koji pokušava objasniti porijeklo i ustrajnost etničkih te uzročno tomu i nacionalnih identiteta kroz naglasak na duboko ukorijenjenim, naslijeđenim i nepromjenjivim karakteristikama etničkih skupina. Primordijalisti tvrde da određeni aspekti identiteta, poput etničke pripadnosti, nacionalnosti ili vjere, postoje od pamtivijeka te da nisu promijenili svoje značenje ili oblik od kada je skupina formirana. Nadalje se smatra da navedene primordijalne veze čine temelj društvenih veza pojedinaca i temelj grupne pripadnosti (Motyl, 2000: 422). Jedna od glavnih odrednica primordijalne perspektive je ideja da identitet, u što se ubraja i nacionalni identitet, nije samo društveni konstrukt stvoren vanjskim društvenim ili povijesnim čimbenicima, već je duboko ukorijenjen u biološkim i kulturnim vezama. Ona tvrdi da čimbenici kao što su zajednički jezik, religija, podrijetlo, norme i vrijednosti nadilaze samu kreaciju društvenih i političkih realnosti zato što su do krajnje mjere intrinzični svakome pojedincu. Iz navedenoga se zaključuje da se etničke skupine povezane zajedničkim genetskim nasljeđem, kulturnim običajima i zajedničkim povijesnim iskustvom koje nadilazi puke utilitarističke i racionalne izbore. Pojam primordijalizma prvi put upotrebljava Edward Shils u svojem eseju „Primordijalne, osobne, svete i građanske veze“ u kojem tvrdi da: „Kad se razmišlja o jakostima i napetostima u vezama unutar obitelji, postaje očito da privrženost nije samo ona prema drugom članu obitelji kao osobi, već kao posjedniku posebno „značajnih rodbinskih“ svojstava, koja se mogu opisati samo kao primordijalna... To je zato što se određen neizreciv značaj pripisuje krvnoj vezi.“ (Shils 1957: 142) Nakon Shilsa, antropolog Clifford Geertz u svojoj knjizi „Tumačenje kultura“ razvija i proširuje pojam primordijalizma gdje ga opisuje sličnim stilom kao Shils. On smatra da se primordijalne veze stvaraju iz neposrednog odnosa s pojedincima iz zajednice kao i s članovima rodbine. No, navedene veze proizlaze i iz samih religioznih ili jezičnih zbilja u kojima je individua rođena, kao i iz društvenih običaja koje zajednica slijedi. (Geertz, 1973: 259). Prema Elleru i Coughlanu pojam primordijalizma u Geertza, i u većini teoretičara koji su došli nakon njega, sadrži tri elementa koji čine njegove temeljne karakteristike. Prvi element jest „apriornost“. Primordijalni identiteti i veze, prema Geertzu, nisu proizašli iz iskustva već su urođeni, oni nisu stvoreni ljudskim interakcijama već obrnuto, ljudske interakcije se temelje na navedenim vezama, one prethode samom iskustvu. Drugi element jest „neizrecivost“. Zato što ne proizlaze iz iskustva one se ne mogu analizirati kroz društvene interakcije. Pojedinci osjećaju privrženost prema njihovim zajednicama i kolektivnim praksama isključivo radi svojeg rođenja u njima. Primordijalne veze su obvezujuće same po sebi. Članove zajednice

veže prisilna i neizreciva sila koja ima snažan utjecaj, usmjeravajući postupke i stavove čak i bez izričite namjere. Treći element jest „afektivnost“. Primordijalizam je prvenstveno pitanje osjećaja ili afekta. Ove veze čvrsto su povezane s temeljnim i čvrstim osjećajima koje nije moguće kontrolirati te nisu racionalne. Ti osjećaji čine primordijalizam nešto više od puke teorije te u konačnici primordijalni identitet čine kvalitativno različitim od drugih vrsta identiteta (Eller i Coughlan, 1993: 187). Na temelju ovih elemenata Eller i Coughlan zaključuju da primordijalizam nudi sliku osjećaja koji nisu društveno konstruirani, koji su nespojivi, premoćni i prisilni, ali također variraju. Drugim riječima ovaj koncept je prema njima nerazumljiv te također ne može biti sociološki. Nadalje, postoje brojni dokazi koji osporavaju ideju da ove veze posjeduju prirodnu i inherentnu kvalitetu, usmjeravajući prema snažnijem argumentu za njihovu društvenu konstrukciju. Različita područja kao što su sociologija, psihologija i antropologija dovode ideje primordijalizma u pitanje (Eller i Coughlan, 1993: 187).

2.2. Etnosimbolizam

Etnosimbolizam je pravac mišljenja u pogledu proučavanja nacionalizma. Najopćenitije govoreći ovaj pristup naglašava ulogu mitova, simbola, tradicija, sjećanja i vrijednosti određenih skupina u formiranju, ustrajnosti i promjenama etniciteta i nacionalizma. U središtu etnosimbolizma jest ideja da nacije nisu puki proizvod slučajne povijesne situacije u kojoj je bila pogodna i moguća kreacija nacija na političkoj razini kao niti proizvod ekonomskih pogodnosti. Suprotno tomu teoretičari ovoga pravca zagovaraju ideju da začetak nacija proizlazi iz širokoga spektra kulturalnih simbola koji vremenom postaju duboko usađeni uz kolektivnu svijest određene etničke populacije. (Özirimli, 2010: 143) Postoje određene zajedničke karakteristike etnosimbolizma i primordijalizma poput shvaćanja nacija kao fenomena koji nije moderan, već se mora gledati u dalju prošlost kako bi se on razumio. Oba pravca također dijele mišljenje oko važnosti etniciteta u razvoju nacionalnog identiteta. No, značajna razlika između ova dva pravca jest ta da primordijalizam naglašava inherentna i nepromjenjiva etnička obilježja koja stvaraju temelj nacionalizma dok etnosimbolizam proučava kulturalne elemente koji povezuju raznoliku populaciju. Ova razlika čini navedene pravce u velikoj mjeri međusobno nekompatibilnima. Prema Anthony D. Smithu, vodećem zagovorniku etnosimbolizma, potrebna je analiza kolektivnih kulturalnih identiteta u periodu od mnogo stoljeća kako bi se mogli odrediti etnički korijeni modernih nacija i generalnog osjećaja nacionalne pripadnosti. Drugim riječima, uspon nacija treba smjestiti u kontekst šireg fenomena etničke pripadnosti koji je same nacije oblikovao. Razlike između modernih nacija i kolektivnih kulturnih jedinica ranijih epoha razlikuju se ne prema vrsti zajednice već prema određenome stupnju. (Özirimli, 2010: 148) Ovime se upućuje na to da se etnički identiteti mijenjaju sporije nego što se to pretpostavlja u teorijama modernista, o kojima će biti riječi kasnije. Jednom kada se etnički identiteti formiraju oni imaju tendenciju da budu izuzetno trajni čak i u situacijama povijesnih promjena kao što su migracije, invazije, miješanje brakova te tako opstaju kroz mnoge generacije. Jedan od glavnih razloga nemogućnosti napretka u ovome području prema Smithu je nedostatak kvalitetnih i sveobuhvatnih definicija „nacije“ i „nacionalizma“ što prema njemu dovodi do prevelikih generalizacija. Ovdje autor upravo i vidi najveći problem modernističkih teorija. One pružaju definiciju ne same nacije, već određene vrste nacije točnije one moderne koja odražava karakteristike nacija 18. i 19. stoljeća u zapadnoj Europi i SAD-u, stoga je ona samo djelomična i eurocentrična. Definicija nacije koju Smith predlaže te koja u najvećoj mjeri proizlazi iz pretpostavki koje većina nacionalista drži jest: „imenovana ljudska populacija koja dijeli povijesno područje, zajedničke mitove i

povijesne uspomene, masovnu javnu kulturu, zajedničku ekonomiju te zajednička prava i obveze za sve članove.“ (Özirimli, 2010:148). Kako bi bolje razumjeli korijene nacionalnog identiteta Smith u svoju teoriju uvodi pojam etnija. Etnija je termin koji on koristi kako bi opisao etničku zajednicu koja dijeli kulturne atribute, povijesna iskustva i kolektivno pamćenje te smatra da je etnija ključni prethodnik u razvoju nacionalnog identiteta. (Smith, 1998: 196) Iako je etnosimbolizam teorija nacionalizma koja je veoma razrađena i sistematična te pruža uvide u ulogu kulturnih simbola u stvaranju nacionalnog identiteta, ona nije lišena kritika. Danas, u akademskim krugovima koji proučavaju fenomen nacionalizma navedena teorija nije ona na kojoj se istraživanja temelje. Jedna od glavnih kritika etnosimbolizma leži u njegovom očiglednom preklapanju sa primordijalizmom. Ova sličnost može dovesti do zabune te se postavlja pitanje do koje se mjere etnosimbolizam razlikuje od svoga neznanstvenog i nekonzistentnog prethodnika. Prema Maxwellu, Smithov pojam etnije uspostavlja osjećaj drevnosti koji je primordijalizam prije donosio te Smithov pristup smatra posebno rasprostranjenim među academicima kojima nacionalizam nije dominantna specijalizacija. Ovime Smithova perspektiva prema njemu zadovoljava nacionalističke akademike koji su pročitali djela teorije modernizacije, o kojoj će biti riječi u sljedećem poglavlju, ali ne mogu prihvatiti ideju navedene teorije da, povijesno gledano, nedavno konstruirane zajednice mogu nadahnuti odanost tim zajednicama sa emocionalnom dubinom (Maxwell, 2020: 15).

2.3. Teorija modernizacije

Jedna od dominantnih teorija danas, u pogledu proučavanja podrijetla nacionalizma i manifestacija istog jest teorija modernizacije. U najosnovnijem smislu teoretičari ovoga pravca smatraju da je fenomen nacionalizma i nacionalnog identiteta usko povezan sa razvojem industrijalizacije, urbanizacije i tehnologije, drugim riječima sa razvojem modernoga društva. Navedena teorija sugerira da kako društva prolaze kroz transformaciju u ona modernoga tipa u njima se razvija nova forma kolektivnog identiteta, pružajući nov i originalan uvid u kompleksnost nacionalizma. Najznačajniji teoretičari modernističke teorije nacionalizma koji su ujedno pridonijeli njenoj popularizaciji u akademskim krugovima jesu filozof i socijalni antropolog Ernest Gellner, politički znanstvenik i povjesničar Benedict Anderson te povjesničar Eric Hobsbawm. Svaki od navedenih teoretičara zasebno nudi svoju specifičnu viziju u pogledu nastanka nacionalizma, kako se razvija te na koji način ovisi o njegovom društvenom i povijesnom kontekstu. No, ono čime se sva trojica slažu jest da je modernizam kontekst u kojemu se nacionalni identitet i nacionalizam razvijaju.

2.3.1 Ernest Gellner

Ernesta Gellnera se smatra jednim od vodećih teoretičara nacionalizma te se njegova teorija smatra jednom od poznatijih teorija modernizacije. U svojoj knjizi „Nacije i nacionalizam“ (1997) autor sustavno i precizno izlaže svoju teoriju nacionalizma te kao svoj cilj pokušava objasniti kako i zašto se nacionalizam razvija kao odgovor na promijenjene društvene kao i ekonomske strukture koje je donijela industrijska revolucija. Gellner tvrdi da se kroz transformaciju iz agrarnih u industrijalizirana društva stvara značajna promjena u kulturi, ekonomiji i društvenoj strukturi. Radi potrebe da se olakša komunikacija i administracija u novim urbanim centrima suvremenih država, bila je potrebna formacija standardiziranoga jezika i do određene razine formacija visoke univerzalne kulture te centraliziranih institucija. On tvrdi da je jedan zajednički jezik i univerzalni obrazovni sustav nužan kako bi se ispunili zahtjevi modernih društava te nakon što su se navedeni uvjeti ispunili može doći do gore spomenute standardizacije kulture (Waldron 1985: 420,421). Nadalje, zajednička kulturna osnova je nužni uvjet i temelj stvaranja nacionalnog identiteta iz razloga što upravo ona povezuje i potiče osjećaje jedinstva i pripadnosti među raznovrsnim individuama koje u suprotnome nemaju snažne etničke veze. Gellner nacionalizam definira kao: “Nametanje

visoke kulture društvu u kojemu su prijašnje niske kulture obuzele živote većine, a ponekad i cjelokupnog stanovništva. To znači da je poopćeno širenje idioma posredovanog školama i nadziranog od akademije kodificirano za zahtjeve prikladno precizne birokratske i tehnološke komunikacije. To je uspostavljanje anonimnoga, bezličnog društva s međusobno zamjenjivim raspršenim pojedincima koje na okupu drži prije svega zajednička kultura te vrste umjesto prijašnje složene strukture lokalnih skupina, održanih od pučkih kultura što ih same mikroskupine reproduciraju lokalno, na karakterističan način“ (Gellner, 1997: 77). Prema O'Learyu, što Gellner želi poručiti jest da je preduvjet stvaranju nacionalnog osjećaja široka ili univerzalna pismenost kao i društvo koje je posvećeno ekonomskom rastu kroz predanost horizontalnoj i vertikalnoj društvenoj mobilnosti. Industrijsko društvo zahtijeva učinkovitu i raširenu komunikaciju koja je temeljena na zajedničkoj visokoj kulturi. Komunikacijski su mediji postavljeni u središte stvaranja i održavanja nacionalizma te kako bi moderna organizacija rada i birokracija uspješno djelovale Gellner ističe kako zajednička visoka kultura mora biti funkcionalna (O'Leary, 1997: 199). Nacionalizam se kod Gellnera klasificira unutar povijesnog modela ljudskog napretka koji obuhvaća predagrarno, agrarno i industrijsko društvo. Svaka od ove tri faze prema njemu odgovara jedinstvenim načinima proizvodnje, kulture i percepcije. Plemenska društva nisu bila državna stoga bi želja za ujedinjenjem nacionalne kulture bila nezamisliva, dok s druge strane zajednička kultura ne bi imala smisla niti u agrarnim carstvima zato što ona nisu imale potrebu da njihove elite i seljaci dijele zajedničku kulturu. Nacionalizam se pojavljuje u industrijskom društvu te je usklađen s njegovim načinom proizvodnje. Gellnerova perspektiva također uvodi modificirani Durkheimov pogled, gdje plemenska društva indirektno štiju sebe, agrarna društva obožavaju vladare dok industrijska društva prihvaćaju obožavanje sebe kroz nacionalizam (O'Leary, 1997: 199).

2.3.2. Benedict Anderson

U području sociološke i povijesne analize nacionalizma koncept „zamišljenih zajednica“ akademika Benedicta Andersona ostavio je neizbrisiv trag u razumijevanju izvora nacionalizma i nacionalnog identiteta te je također na vrlo originalan način prikazao principe na kojima se pojedinci zamišljaju u kontekstu njihovih zajednica. U ovom poglavlju će se istražiti njegove ideje kroz proučavanje kompleksnog međudjelovanja kreacije nacionalnog identiteta i stvaranja modernih komunikacijskih medija, zajedničke visoke kulture i

globalizacije. U svojoj najutjecajnijoj i najpoznatijoj knjizi „Nacija: Zamišljena zajednica“ (1991) Anderson tvrdi da se sa pojavom tiskarskog kapitalizma društvo fundamentalno promijenilo, što je potaknulo nastanak modernih nacija i nacionalizma. Masovna proizvodnja pristupačnih knjiga na govornim jezicima različitih populacija omogućila je mnogim ljudima međusobnu komunikaciju, kroz koju su se izmjenjivala njihova mišljenja. Kroz naglasak prosvjetiteljstva na razum i napredak, koji se širio kroz tisak, stvarao se generalni sentiment protivljenja ustanovljenim političkim dogmama i zastarjelim tradicijama što je rezultiralo brojnim važnim humanitarnim reformama (Xidias, 2017: 11). Također, ono što Anderson primjećuje jest da se kao rezultat opadanja religijskog autoriteta, koje dolazi kao posljedica prosvjetiteljskih ideja kao i nove dostupnosti čitanja nakon pojave tiskarskog stroja, mijenja razumijevanje samog koncepta vremena. S autoritetom vremena kao što je prikazano u Bibliji sada podložnim skepticizmu standardizirani koncept vremena temeljen na satu, kalendaru, knjigama i novinama ispunjava tu prazninu kontinuiteta (Xidias, 2017: 11). Gore navedene promjene omogućile su da se pojedinci identificiraju s drugima izvan njihove neposredne okoline te da stvore „zamišljene zajednice“ s teritorijalnim granicama postavljenim zajedničkim jezikom i službenim državnim vremenom. Anderson objašnjava da su ove nove identifikacije formirale zamišljenu, inherentno ograničenu i suverenu političku zajednicu u kojoj članovi čak i najmanje nacije nikada neće upoznati većinu svojih drugih članova, sresti se ili čak čuti za njih, ali u umovima svakog živi slika njihove zajednice (Anderson 1991: 6). Prijelaz s religijskog na sekularno vrijeme, povećanje opsega dostupne literature na materinjim jezicima koje je u velikoj mjeri omogućila pojava tiskarskog kapitalizma, dovelo je do formiranja „zamišljenih zajednica“ definiranih zajedničkim jezikom i zajedničkim vremenom. Njegovo djelo povezalo je kapitalizam, tisak i nacionalizam na koherentan način te usmjerilo pažnju na dosad zanemarene dijelove svijeta. Preispitivao je eurocentrične poglede, tvrdeći da je koncept nacije potekao među europskim potomcima u Americi. Andersonova jedinstvena perspektiva prikazala je nacije kao „ograničene i suverene zamišljene zajednice“, oblikujući daljnja istraživanja utjecaja kolonizacije na nacionalizam Trećeg svijeta (Xidias, 2017: 13).

2.3.3. Eric Hobsbawm

Eric Hobsbawm je značajna figura u akademskom istraživanju nacionalizma čija su gledišta temeljno izmijenila naše razumijevanje fenomena nacionalizma. Njegova istraživanja o kompleksnoj interakciji između država i njihovih umjetno stvorenih tradicija imala su dubok

utjecaj na proučavanje nacionalnog identiteta. Kroz otkrivanje načina na koje zajednice često konstruiraju i mijenjaju tradicije kako bi ojačale svoj osjećaj kolektivnog identiteta, Hobsbawmova ideja „izmišljanja tradicija“ razara uobičajeno shvaćanje vječne naravi kulturnih običaja koje drže primordijalisti kao i etnosimbolisti. Hobsbawmova teorija nacionalizma i izmišljanja tradicijama pomažu nam bolje shvatiti kako povijesni i kulturni uvjeti utječu na priče koje služe kao temelj identiteta nacije. Hobsbawmov pojam izmišljenih tradicija jedan je od ključnih faktora u razumijevanju njegove šire teorije. Pod izmišljenom tradicijom on podrazumijeva: „skup praksi, obično uređenih otvoreno ili prešutno prihvaćenim pravilima te ritualne ili simbolične naravi, koje ponavljanjem nastoje usađivati određene vrijednosti i norme ponašanja, što automatski podrazumijeva kontinuitet s prošlošću“ (Hobsbawm, 2012: 1). Nadalje Hobsbawm tvrdi da su od vremena industrijske revolucije izmišljene tri vrste tradicija. Prve su one koje uspostavljaju ili simboliziraju društvenu koheziju ili članstvo u skupinama, stvarnim ili umjetnim zajednicama. Druge su one koje uspostavljaju ili legitimiraju institucije, status ili odnos autoriteta te su treće one čija je glavna svrha socijalizacija, usađivanje uvjerenja, sustava vrijednosti i konvencija ponašanja (Hobsbawm, 2012:8). U djelu „Nacije i nacionalizam od 1780. godine: Program, mit, stvarnost“ (1990), Eric Hobsbawm istražuje evoluciju nacionalističkog diskursa. Tijekom 19. stoljeća u Europi, pojam nacija bio je duboko povezan s idejama liberalizma i marksizma. Ove zamisli su temeljene na idejama ekonomske održivosti, političko-vojne snage i društvene evolucije (Hobsbawm, 1990: 41). Naglasak je bio na sposobnosti nacije da prosperira kao ekonomska jedinica i politički entitet dok danas pojam nacije predstavlja usklađenost između kulturnog identiteta i državnosti. Stoga je ideja „izgradnje nacije“ uključivala pripajanje različitih skupina u jedinstveni državni teritorij, pri čemu je naglasak stavljen na teritorijalno proširenje, a ne na kulturnu homogenost. Hobsbawm tvrdi da je pojava ujedinjene nacije utemeljene na kulturnoj i jezičnoj povezanosti dobila značaj tek krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Ova ideja je dodatno ojačana nakon Prvog svjetskog rata, što je poticalo načelo usklađivanja državnih granica s granicama nacionalnosti i jezika (Turino 2003: 171).

3. Stvaranje nacionalnih pokreta u Latinskoj Americi

3.1. Burbonske reforme

U proučavanju nastanka nacionalnih pokreta u Latinskoj Americi postoje mnoge prepirke oko samog izvora istih. Nadalje, ovdje se mora naglasiti kako se ne može precizno odrediti točan trenutak promjene percepcije stanovnika Latinske Amerike vezano uz privrženost naciji. No, unatoč tomu mnogi povjesničari i sociolozi se slažu kako je uvođenje Burbonskih reformi (koje su dobile naziv po tadašnjoj španjolskoj kraljevskoj obitelji) sredinom 18. stoljeća od strane Španjolske krune pokrenulo niz događaja koji su u konačnici kulminirali u ratovima za nacionalno oslobođenje diljem Amerika. Postojali su brojni ciljevi Burbonskih reforma. Jedan od glavnih ciljeva bio je uspostaviti jaču administraciju nad svojim kolonijalnim posjedima, a zatim preuzeti kontrolu nad trgovinom koja je bujala, sa glavnim centrom u gradu Potosi koji se nalazi na današnjem području Bolivije (Brown, 2011: 63). Dio ovih reforma uključivao je racionalizaciju prikupljanja poreza iz kolonija koje su na svakakve načine do tada uspijevale izbjegavati plaćanje postotka kruni na europskom kontinentu. Primjer uspješnog oporezivanja kolonija najbolje oslikava Meksiko, koji je u ranom 18. stoljeću španjolskoj kruni pružao godišnje prihode od oko 3 milijuna pesosa, dok se do kraja stoljeća taj broj skoro peterostruko povisio na 14 milijuna (Anderson, 1991: 50). Osim toga, Španjolska kruna je željela da se njihove kolonije konkretnije uključe u ekspanziju carstva te da se također priključuju kolonijalnim milicijama. U konačnici, kruna je pokušavala ugušiti autonomiju kolonijalnog društva. Osmišljeni su planovi za suzbijanje moći lokalnih elita i učinkovitije upravljanje nestabilnim društvenim nezadovoljstvima koja bi mogla ugroziti cijeli kolonijalni poduhvat (Brown, 2011: 63). No, unatoč želji za očvršćivanjem veza sa svojim kolonijalnim podanicima u Americama posljedice su bile suprotne, Burbonskim reformama postavljeni su temelji za ratove neovisnosti promjenom statusa kreola u odnosu na matičnu zemlju. Reforme su stvorile redovite jedinice kreolske vojske. Slobodna trgovinska reforma iz 1778. godine, otvorila je mogućnost trgovine svim glavnim lukama Latinske Amerike sa Španjolskom čime je stvorila nove skupine bogatih kreola, istovremeno ugrožavajući pozicije onih koji su ranije imali koristi od monopolističkih praksi. Jedan rezultat ove promijenjene ekonomske situacije bio je želja za osmišljavanjem nove ekonomske strukture od strane kreolske elite. Najizravnije, pokreti za neovisnost proizašli su iz Napoleonovog preuzimanja španjolskog prijestolja 1808. godine (Turino, 2003: 177). Zemlje Latinske Amerike su se, u periodu između 1808.-1833. godine angažirale u nizu ratova za neovisnost kako bi eliminirale španjolsku kolonijalnu vlast. Vodeće ličnosti u tim inicijativama uključivale su Simona Bolivara i José de San Martína. Bolivar je

vodio pobune u Venezueli, Kolumbiji i Ekvadoru, kao i u drugim zemljama sjeverne Južne Amerike, s ciljem stvaranja jedinstvene „Velike Kolumbije“. San Martin se usredotočio na oslobađanje Čilea i Perua od španjolske vlasti na jugu Južne Amerike. Na cijelom kontinentu su se, kao rezultat njihovih kampanja, formirale odvojene države.

3.2. „Kreolski¹ pioniri“

Iako Burbonske reforme jesu jedan od glavnih faktora u pokretima za nacionalno oslobođenje diljem Latinske Amerike, to i dalje ne objašnjava radi kojeg razloga se španjolsko carstvo u Americi raspalo na osamnaest odvojenih država koje su dijelile isti jezik međusobno i sa njihovim imperijalnim metropolama (ovo je karakteristično za bivše španjolske kolonije, no također i za sva kolonijalna područja Amerika uključujući i Brazil). Nadalje, za razliku od generalne ideje stvaranja nacionalizma koja zahtijeva da je niža klasa, čija je politička aktivnost potaknuta od strane populista, potrebna za stvaranje nove nacije u slučaju Latinske Amerike to nije slučaj. Obrnuto je istinito, pokreti za neovisnost su potaknuti od strane bogatih elita kreola (Anderson 1991: 47,49). Zašto su upravo kreolske² zajednice tako rano razvile pojmove o svojoj nacionalnosti? Zašto su takve kolonijalne provincije, obično s velikim, potlačenim populacijama koje nisu govorile španjolski jezik, proizvele kreole koji su svjesno redefinirali navedene populacije kao sugrađane? Kako je Španjolska, koja je bila, na mnoge načine, povezana s njima, postala neprijateljska strana? Ovim pitanjima prvenstveno se bavio upravo Benedict Anderson u gore već navedenoj knjizi „Nacija: zamišljena zajednica“ kojega zaslužio mnogi i nazivaju jednim od najutjecajnijih teoretičara Latinoameričkih nacionalizama (Anderson, 1991: 49). Unatoč specifičnih okolnosti u kojima su nastali, ovi pokreti jesu u svojoj srži bili nacionalistički i to mnogo prije mnogih europskih nacionalizama zbog čega Anderson kreole i smatra „pionirima“ nacionalizma (Anderson, 1991: 47). Sam San Martin, je izjavio 1821. o starosjediocima Perua da: “ U budućnosti starosjedioci neće biti nazivani Indijancima ili domorodcima; oni su djeca i građani Perua i bit će poznati kao Peruanci“ (Anderson, 1991: 50). Kroz navedenu rečenicu možemo na vrlo konkretan način razumjeti želje San Martina, koje je dijelio sa Bolivarom, da se nacionalni identitet može i mora primijeniti na sve stanovnike nacije, neovisno o njihovim etničkim korijenima. Prema

¹ Kreol (Criollos) - osoba „čistog“ europskog podrijetla, ali rođena u Americi (i kasnijom ekstenzijom, bilo gdje izvan Europe). Povijesno su se razlikovali od Europljana rođenih u Europi te su imali poseban društveni status u kolonijalnim društvima Latinske Amerike.

Andersonu, ključno objašnjenje brzog razvoja nacionalnog identiteta u svakom novom neovisnom dijelu španjolskog teritorija je to što su ta područja bila zasebne administrativne kolonije od 16. do 18. stoljeća koje su u potpunosti bile neovisne jedne od drugih. Različite kolonije, razdvojene teškim terenima, dugim udaljenostima i zabranom trgovine s bilo kojim teritorijalnim entitetom osim Španjolske brzo su razvile svoj jedinstveni osjećaj identiteta. Nadalje i samo trgovanje među individualnim dijelovima kontinenta je bilo zabranjeno što je stvorilo veliku mrežu krijumčarenja (Anderson, 1991: 52). Upravo je krijumčarenje bilo još dodatan faktor u stvaranju osjećaja nezavisnosti od matične države kod kreola, no također je ono bilo jedan od razloga provođenja Burbonskih reformi. Drugi ključni čimbenik je način na koji same administrativne organizacije utječu na percepciju populacije. Dužnosnici, iako kulturno slični Španjolcima, rođeni u španjolskim kolonijama, nisu bili u mogućnosti napredovati na vertikalnoj ekonomskoj razini osim u glavnom administrativnom gradu pod kojim su pripadali. To je rezultiralo identitetom formiranim na razini pojedinih kolonija, omogućujući kreolima iz iste kolonije da zajedno dijele osjećaj podčinjenosti Španjolcima. Kreoli su imali značajnu moć kao vladajuća klasa svojih kolonija, ali su također bili podređeni Španjolskoj (Anderson, 1991: 57). Prije formiranja nacionalnih identiteta, svijet dužnosnika u Americama obilježen je sukobima između europskih Španjolaca i kreola. No, njihova dinamika prema Andersonu nije značajno utjecala na generalan pomak u smjeru nacionalnih pokreta, ono što je prema njemu omogućilo kreaciju nacija na ovim područjima jest tiskarski kapitalizam. (Anderson, 1991: 61). Unatoč ranoj rasprostranjenosti tiska u Novoj Španjolskoj, od 16. do 18. stoljeća kruna i crkva su strogo kontrolirale što se može i ne može tiskati. Samo Ciudad de Mexico i Lima imali su tiskarske preše do kraja 17. stoljeća, koje su uglavnom koristili za objavljivanje religijskih tekstova. Došlo je do značajnih promjena u 18. stoljeću. Preko 2000 novina je objavljeno između 1691. i 1820. godine. Rane američke novine, bilo na sjeveru ili jugu, bile su utemeljene na tržišnim povezanostima. Sadržavale su komercijalna ažuriranja, kolonijalnu politiku i lokalne događaje, odražavajući strukturu kolonijalne administracije i tržišta. Ovo je stvorilo zamišljenu zajednicu koja se bazirala oko zajedničkih brodova, brakova, biskupa i cijena, koja je s vremenom uključila i političke aspekte. Novine su prilagođavale „svjetske događaje“ specifičnim čitateljima, potičući dosljedan osjećaj vremena. Velika izolacija između različitih dijelova carstva otežavala je holističko razumijevanje događaja na teritoriju Španjolske i njezinih kolonija te su vijesti koje obavještavaju čitaoca o događajima u drugim dijelovima Španjolsko-Američkog carstva više doživljavane kao „slične“ onomu što se obavlja na regionalnoj razini, a ne kao sam „dio“ njegove države (Anderson, 1991: 63).

3.3. Nacionalizam mase ili nacionalizam elita

Teorija Benedicta Andersona oko kreolskog nacionalizma u Latinskoj Americi kao jednog od prvih nacionalnih pokreta vrlo je utjecajna u području proučavanja nacionalizma, no unatoč tomu postoje brojni njezini kritičari, jedan od njih je Eric Hobsbawm. Hobsbawm smatra da za vrijeme ratova za neovisnost na američkom kontinentu nije razvijena ideologija nacionalizma koja je proširena među masom u obliku nacionalne svijesti ili emocionalne povezanosti sa simbolima i institucijama nacije. Ono o čemu Anderson priča je po njemu i dalje nacionalizam elitne manjine u kreolskim gradovima (Hobsbawm, 2016: 417). Iako se često koristi termin „pokreti nacionalne ovisnosti“ važno je razlikovati povijesne događaje od današnjeg razumijevanja pojma nacije. Turino, tvrdi da se u proučavanju San Martinove izjave da će se svi starosjedioci zvati Peruancima, ne smije izostaviti ključna stvar, fraza „u budućnosti“. Teoretski je svaki odrasli muškarac mogao biti politički aktivan, no isključivo kroz stjecanje imovine i/ili postizanjem određene visoke razine pismenosti, bez obzira na rasu ili etničku pripadnost. Ovi uvjeti su isključili većinu populacije Latinske Amerike u ostvarivanju političkih prava. Također, prava domorodaca u mnogo slučajeva nisu bila omogućena, što je u pojedinim slučajevima kulminiralo u njihovom masakru (Turino 2003: 177). Temelj popularne suverenosti postojao je teoretski, ali ne i u stvarnosti. Umjesto da se temelje na „naciji“ kao karakterističnoj kulturnoj jedinici, rane latinoameričke republike su se organizirale oko pitanja ekonomskih interesa, ideja o političkoj organizaciji te su također bile organizirane u velikoj mjeri, u granicama starih kolonija. Prvenstveno su članovi republika s pravom glasa bili elitni kreoli, a upravo su članovi ove skupine u različitim republikama bili međusobno kulturno slični ili čak vrlo slični Španjolcima. Nacije i nacionalizam u suvremenom smislu još nisu bile operativne ideje u republikama 19. stoljeća (Turino, 2003: 178). Hobsbawm tvrdi da u praktičnom smislu, države koje su se pojavile u Latinskoj Americi nakon neovisnosti nisu stvarne „nacije“ ili „nacionalne države“. Regionalna rivalstva bila su veoma učestala te kao i građanski ratovi. Države u Latinskoj Americi su često formirale federacije. U konačnici i kreolskoj eliti je nedostajala homogenost i perspektiva. Nacionalizam je prvenstveno bio institucionalan, izražen kroz državne institucije i reprezentativne ustave (Hobsbawm, 2016: 420).

3.4. Populizam u Latinskoj Americi

U prijelazu s 19. na 20. stoljeće u Latinskoj Americi, bio je očit ključan preobražaj u naravi nacionalizma. Ova značajna promjena bila je karakterizirana prvenstveno pomakom od politika i ideologija koje su isključivale velike dijelove populacije, posebno marginalizirane i nedovoljno zastupljene, prema više uključujućem pristupu koji je ciljao na integraciju i zastupanje masa, priznajući njihove uloge, glasove i doprinose identitetu i napretku nacije (Miller, 1999: 39). Ovaj obrat je posebno uočljiv u zemljama koje su imale populističke pokrete. Neki od primjera su Meksiko nakon revolucije iz 1910. godine, u Peruu predsjednik Augusto Leguia, u Brazilu predsjednik Getulio Vargas te Argentinski predsjednik Juan Peron (Turino 2003: 181). Nadalje Hobsbawm tvrdi da ako ljude mobilizira snaga koja propovijeda nacionalizam, oni će se identificirati s nacijom kroz nju. Ovime rečeno on navodi primjer da se svi „Peronisti“ vjerojatno snažno identificiraju sa Argentinom kao i da nema mnogo sumnje da je Getulio Vargas potaknuo više siromašnih Brazilaca da se osjećaju Brazilcima nego itko prije ili poslije njega (Hobsbawm, 2016: 426). Populistički nacionalizam imao je za cilj izgraditi uključujuće nacije gdje su prethodno bile fragmentirane i ojačati vezu između nacija i njihovih vlada. Za razliku od primordijalnog pogleda da nacije organski teže suverenosti, latinoamerički populizam često je bio strategija odozgo prema dolje, vođena od strane države.

4. Zaključak

Proučavajući kompleksnu temu stvaranja emocionalne povezanosti s nacijom kroz kontekst Latinske Amerike možemo uočiti kako postoje mnogobrojni faktori koji su utjecali na istu. Neslaganje oko samoga izvora povezanosti pojedinaca u zajedničku naciju veoma je logično ako uzmemo u obzir da je povijest razvoja društava toliko golema da u čitavome životu osoba nije u mogućnosti proučiti niti njezin maleni dio. No, kroz generalni pregled glavnih teorija nacionalizma u ovome radu može se uočiti kako je sa zaslugom teorija modernizacije i dalje jedna od najprihvaćenijih. Prethodna, agrarna društva nisu posjedovala kolektivnu, standardiziranu kulturu koja je obuhvaćala širok teritorij, međuregionalna komunikacija je bila vrlo ograničena te urbani centri u kojima se dijelilo mišljenje ljudi iz različitih okolnih područja nisu postojali. Kao što smo vidjeli kroz rad, svi ovi faktori bili su potrebni kako bi nastao zajednički osjećaj pripadnosti jednoj naciji. Kroz uvide o kolektivizaciji različitih kolonijalnih entiteta na području Latinske Amerike dolazimo do razumijevanja, kako je Anderson opisao, da je putem medija tiska koji je širio ideje kroz jezik puka omogućeno stvaranje zajedničkog identiteta u kontekstu široke, raznolike populacije što u konačnici i dovodi do standardizirane kulture. Nadalje, nezadovoljstvo oko restrukturacije španjolskih kolonija Burbonskim reformama prouzročilo je nezadovoljstvo s krunom na Iberskom poluotoku što je dovelo do ratova za nacionalnu neovisnost početkom 19. stoljeća. No, kako bi Hobsbawm rekao, možemo li tu već govoriti o razvoju nacionalnog identiteta među širom populacijom, koja uključuje i domorodce i crnce ili je tu govor samo o nacionalizmu elita ostaje neodgovoreno pitanje.

5. Literatura

1. Anderson, B. (1991) *Imagined communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso
2. Brown, J.C. (2011) *A brief history of Argentina*. New York: Facts on File, Inc.
3. Eller, J. D. i Reed M. Coughlan. (1993) "The Poverty of Primordialism: The Demystification of Ethnic Attachments". *Ethnic and Racial Studies* 16(2), 183–202.
4. Geertz, C. (1973) *The interpretation of cultures*. New York: Basic books.
5. Gellner, E. (1997). *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
6. Hobsbawm, E. (2016) *Viva la Revolución: Hobsbawm on Latin America*. New York: Hachette.
7. Hobsbawm, E. i Ranger, T. (2012) *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Hobsbawm, Eric J. (1990) *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Maxwell, A. (2020) „Primordialism for Scholars Who Ought to Know Better: Anthony D. Smith’s Critique of Modernization Theory“. *Nationalities Papers* 48(5), 826-842.
10. Miller, N. (1999) *In the Shadow of the State: Intellectuals and the quest for national identity in twentieth-century Spanish America*. London: Verso.
11. Motyl, A.J. (2000) *Encyclopedia of nationalism*, Los Angeles: Elsevier.
12. Özkirimli, Umut (2010). *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. London: Palgrave Macmillan .
13. Shils, E. (1957) „Primordial, personal, sacred and civil ties: Some particular observations on the relationships of sociological research and theory“ *The British journal of sociology* 8(2), 130-145.
14. Smith, Anthony. (1998) *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of recent Theories of Nations and Nationalism*. Oxfordshire: Routledge
15. Turino, T. (2003) „Nationalism and Latin American music: Selected case studies and theoretical considerations“ *Latin American Music Review* 24(2), pp.169-209.
16. Waldron, A.N. (1985) „Theories of nationalism and historical explanation“. *World Politics*, 37(3), 416-433.

17. Xidias, J. (2017) *An analysis of Benedict Anderson's Imagined communities*. CRC Press.